

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ

THE CONCEPT AND CONTENT OF TECHNICAL AND FORENSIC SUPPORT FOR THE EVIDENCE GATHERING

Чорноус Ю.М., д.ю.н., професор,
професор кафедри криміналістики та судової медицини
Національна академія внутрішніх справ

Дульський О.Л., доктор філософії за спеціальністю 081 – Право,
заслужений юрист України, адвокат, докторант
Національна академія внутрішніх справ

Наукова стаття присвячена визначенню поняття та змісту техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів у кримінальному провадженні (на прикладі діяльності слідчого). Вона розкриває зміст таких понять: «техніко-криміналістичне забезпечення», «збирання доказів», «слідчий».

У науковій статті наголошено, що серед усіх уповноважених осіб правоохоронних органів слідчий відіграє одну з ключових ролей у протидії злочинності, в тому числі і під час збирання доказів, що випливає із його повноважень, які визначені кримінальним процесуальним законодавством України.

В ході дослідження було проведено лінгвістичне та наукове тлумачення поняття «техніко-криміналістичне забезпечення», що слугує теоретичною основою роботи. Було висвітлено і ті поняття, які сприяли формуванню збірного поняття «техніко-криміналістичне забезпечення збирання доказів слідчим», а саме: «техніко-криміналістичне забезпечення кримінального провадження», «техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів», «техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування», «техніко-криміналістичне забезпечення слідчої діяльності», «техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств».

Зауважено на правовій основі техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів слідчим. Розкрито, що зміст техніко-криміналістичного забезпечення складається із техніко-криміналістичних засобів та техніко-криміналістичних методів.

У роботі автори також зупинилися на завданнях, які вирішують техніко-криміналістичні засоби; на особливостях застосування науково-технічних засобів; на видах науково-технічних засобів за їх функціональним призначенням; на класифікації методів техніко-криміналістичного забезпечення за їх цільовим призначенням.

Автори дійшли висновку, що зміст техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів у кримінальному провадженні виявляється у двох значеннях (1) сукупність засобів та знарядь, що призначені для виявлення, витребування, отримання, збереження, закріплення слідової інформації про кримінальне правопорушення; 2) діяльність з розробки, впровадження і використання засобів, знарядь, прийомів та рекомендацій їх застосування, а також створення сприятливих умов під час виявлення, витребування, отримання, збереження та закріплення слідової інформації про кримінальне правопорушення.

Ключові слова: технічні засоби, техніко-криміналістичні засоби, техніко-криміналістичні методи, кримінальне правопорушення, слідчий.

This scientific article is dedicated to defining the concept and content of technical and forensic support for evidence gathering, focusing on the activities of an investigator. It elucidates the essence of the following concepts: "techno-forensic support", "evidence gathering" and "investigator".

The article emphasises that among all authorized law enforcement officials, the investigator plays a pivotal role in combating crime, including during the process of evidence gathering. This role arises from the investigator's powers, which are defined by the criminal procedural legislation of Ukraine.

During the research, a linguistic and scientific interpretation of the concept of "technical and forensic support" was conducted. It serves as the theoretical foundation for the work. Various concepts that contributed to the formation of the comprehensive concept "technical and forensic support for evidence gathering" were elucidated. These included: "technical and forensic support for criminal proceedings", "technical and forensic support for criminal investigations", "technical and forensic support for pre-trial investigations", "technical and forensic support for investigative activities" and "technical and forensic support for pre-trial investigations of homicides".

The legal basis of technical and forensic support for evidence gathering by investigators was noted. It was revealed that the content of technical and forensic support consists of both technical and forensic tools and technical and forensic methods.

The authors also delved into the tasks solved by technical and forensic tools, the peculiarities of applying scientific and technical means, the types of scientific and technical instruments based on their functional purposes, and the classification of methods of technical and forensic support based on their intended purposes.

The authors arrived at the conclusion that the content of technical and forensic support for evidence gathering can be understood in two aspects: (1) the aggregate of tools and instruments designed for detecting, extracting, obtaining, preserving, and securing trace information related to a criminal offense; (2) the activities involving the development, implementation and utilization of tools, instruments, techniques, and recommendations for their application, as well as creating favorable conditions for detecting, extracting, obtaining, preserving, and securing trace information related to a criminal offense.

Key words: technical tools, technical and forensic tools, technical and forensic methods, criminal offence, investigator.

Постановка проблеми. Техніко-криміналістичне забезпечення правоохоронних органів є завжди відкритим питанням як для практиків, так і для науковців. Такий їх інтерес пояснюється тим, що: 1) уповноважені особи правоохоронних органів повинні ефективно протидіяти злочинцям, які кожного разу розробляють та пристосовують нові технічні засоби для вчинення кримінальних правопорушень; 2) наявні технічні засоби у правоохоронних органів інколи уже не можуть вирішити взагалі, або так

ефективно, як розроблені чи пристосовані нові технічні засоби, сучасні поставлені перед ними задачі.

Використання технічних засобів правоохоронними органами відбувається під час доказування (збирання, перевірка, оцінка доказів) у кримінальному провадженні. Збирання доказів є одним із елементів доказування, результат якого сприяє підтвердженню винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення. Наука і практика свідчить про те, що процес збирання доказів забез-

печуться не лише засобами криміналістичної тактики [1], а і засобами криміналістичної техніки. Тому розгляд техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів і є постійно актуальним питанням.

Серед усіх уповноважених осіб правоохоронних органів слідчий відіграє одну з ключових ролей у протидії злочинності, в тому числі і під час збирання доказів. Про це свідчить «широта» його повноважень, які передбачені кримінальним процесуальним законодавством України (зокрема, ст. 40, 93 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (КПК України)). Тому, наукова стаття присвячена визначенню поняття та змісту техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів на прикладі діяльності слідчого.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів висвітлені у роботах таких вчених: В.В. Арешонкова, І.В. Гори, В.А. Журавля, А.В. Іщенко, В.О. Коновалової, І. В. Пирого, В.М. Плетенця, Р.Л. Степанюка, В.В. Тіщенко, С.С. Чернявського, В.М. Шевчука, В.Ю. Шепітька, М.Г. Щербаковського та ін. Проте, досі з'ясування поняття та змісту техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів у кримінальному провадженні, зважаючи на зміни суспільно-правового життя нашої держави, розвиток науково-технічного прогресу та збройну агресію Російської Федерації – залишається актуальним.

Мета статті. Визначити поняття та зміст техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів у кримінальному провадженні (на прикладі діяльності слідчого).

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробку і застосування технічних засобів вивчає розділ криміналістики «Криміналістична техніка», який один із перших почав формуватися ще наприкінці XIX – на поч. XX століття, і з того часу продовжує активно розвиватися і доповнюватися. Такий процес пов'язується з науково-технічним прогресом і розвитком окремих наук у цілому, у тому числі й криміналістики та окремих її галузей [2, с. 35].

Наразі в науці використовуються паралельно два поняття «техніко-криміналістичне забезпечення» та «криміналістична техніка». Застосування поняття «техніко-криміналістичне забезпечення» відбувається в поєднанні із певним об'єктом чи діяльністю (якимось процесом), наприклад, «Техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування підрозділами експертної служби МВС України» [3], «Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» [4], «Техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств» [5] тощо, а поняття «криміналістична техніка» використовується як назва розділу криміналістики, тобто як основа, як складова криміналістичної науки [6, с. 41–213; 7, с. 113–262; 8, с. 100–211]. З однієї сторони ці поняття є синонімічними, а з іншої – поняття «криміналістична техніка» застосовують лише в науці, яке охоплює всі ті елементи цілісного змісту поняття, які вивчає криміналістична техніка (є суто науковим поняттям). Техніко-криміналістичне забезпечення у більшості випадків пов'язується із якимось процесом, наприклад, діяльністю уповноважених суб'єктів (тобто існує в практичній площині). Тому, у представленому дослідженні доцільно застосовувати таку конструкцію: «криміналістична техніка – це система чогось ...», а «техніко-криміналістичне забезпечення ... (назва процесу) – це діяльність когось ...».

Спершу зупинимось на понятті «техніко-криміналістичне забезпечення». Визначимо його за допомогою лінгвістичного та наукового тлумачення. Так, відповідно до Академічного тлумачного словника української мови термін техніка існує у трьох значеннях: «1. Сукупність засобів і знарядь праці, що застосовуються в суспільному

виробництві та призначені для створення матеріальних цінностей... 2. Сукупність машин, механізмів, механічних пристроїв, апаратів... 3. Сукупність прийомів, навиків, що застосовуються в певній діяльності...» [9]. Зважаючи на те, що воно застосовується в поєднанні із поняттям «криміналістика» в значенні практичної діяльності («наука про закономірності злочинної діяльності та її відображення в джерелах інформації, які слугують основою для розроблення засобів, прийомів і методів збирання дослідження, оцінки та використання доказів із метою розкриття, розслідування, судового розгляду та запобігання злочинам...» [10, с. 428]), то термін «техніка» в представленому випадку потрібно застосовувати у всіх трьох значеннях. Термін «забезпечувати» у контексті досліджуваної тематики застосовується у двох значеннях: «1. Постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах... 2. Створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось...» [9]. Отже, техніко-криміналістичне забезпечення – це сукупність засобів, знарядь та система прийомів і рекомендацій їх застосування, які задовольняють уповноважених суб'єктів та створюють умови для ефективного проведення досудового розслідування, судового провадження та запобігання кримінальному правопорушенню.

Що ж до визначення поняття «збирання доказів», то цей процес є першою, важливою складовою у забезпеченні процесу доказування у кримінальному провадженні. Його зміст полягає у пошуку фактичних даних, які дозволять встановити обставини кримінального правопорушення та забезпечити об'єктивність у досягненні завдань кримінального провадження.

Як доцільно зауважує О.В. Капліна, збирання доказів є складною комплексною діяльністю суб'єктів доказування з їх виявлення, витребування, отримання, закріплення, збереження у встановленому порядку [11, с. 223], що можна взяти за основу.

У науковій статті було зауважено, що поняття «техніко-криміналістичне забезпечення» застосовується поряд із якимось об'єктом чи процесом, тобто в значенні діяльності. Наприклад, вчені у своїх наукових дослідженнях визначають такі поняття:

– техніко-криміналістичне забезпечення кримінального провадження – це «система законодавчо-регламентованих та науково-обґрунтованих технічних, методологічних, організаційних та інформаційних можливостей спеціально уповноважених на те суб'єктів розкриття та розслідування злочинів, що реалізуються з метою виявлення, фіксації, вилучення та дослідження криміналістично-значущої слідчої інформації про злочин» [12];

– техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів – це «складова криміналістичного забезпечення, що полягає у створенні наукового підґрунтя застосовуваних методів, засобів, прийомів діяльності щодо залучення до вирішення практичних завдань спеціальних знань і технічних засобів, розробці відповідних криміналістичних рекомендацій» [13, с. 318].

– техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування є комплексним поняттям, що включає: «а) сукупність техніко-криміналістичних засобів і прийомів їх застосування, а також діяльність певних суб'єктів щодо створення належних для практичного використання зазначених засобів; б) систему наукових положень, спрямованих на реалізацію практичних завдань із застосування криміналістичної техніки в діяльності органів досудового розслідування» [14, с. 225];

– техніко-криміналістичне забезпечення слідчої діяльності – це «система науково-теоретичних, кримінально-процесуальних положень і техніко-криміналістичних засобів, а також технологій їх застосування з метою ефективного розслідування, швидкого розкриття та попередження злочинів» [15, с. 175];

– техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств – це «науково-дослідна, навчально-методична, організаційна та інформаційна діяльність з розробки, впровадження й практичного застосування технічних засобів, технологій, прийомів, способів й методів у практичну діяльність всіх учасників досудового розслідування вбивств через набуття та удосконалення професійних знань і навичок суб'єктами їх застосування, і як систему правових, наукових, організаційних та дидактичних заходів з розробки, впровадження й практичного застосування науково-технічних засобів й наукових методів суб'єктами досудового розслідування для найбільш ефективного вирішення цілей і завдань, що стоять перед ними» [5, с. 204].

Не всі вищевикладені поняття є точними, але вони заслуговують на увагу. Вони не є безпосереднім об'єктом нашого дослідження, проте їх розгляд за принципом «від загального до конкретного» сприяє визначенню нами досліджуваного поняття «техніко-криміналістичне забезпечення збирання доказів» та його змісту на прикладі діяльності слідчого.

Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України слідчий – це службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу Державного бюро розслідувань, органу Бюро економічної безпеки України, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень [16]. У п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України закріплено, що він належить до сторони обвинувачення.

Слід наголосити, що техніко-криміналістичне забезпечення слідчого є ширшим, аніж інших осіб сторони обвинувачення (потерпілий, представник потерпілого, законний представник потерпілого), адже це випливає із його повноважень, що закріплені як в КПК України, так і спеціальних профільних законах відповідних органів з правоохоронними функціями (закони України: «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року, «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року, «Про державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року, «Про службу безпеки України» від 25 березня 1992 року тощо). Зважаючи на вказане, слідчі, як уповноважені особи, посідають центральне місце серед усіх суб'єктів сторони обвинувачення у криміналістичній техніці.

У кримінальному процесуальному законодавстві відсутня спеціальна норма, яка б містила чітке визначення правових засад застосування криміналістичної техніки [17, с. 91]. Проте, в окремих його положеннях прямо передбачено можливість і регламентовано порядок використання науково-технічних засобів у різних випадках, в окремих з яких встановлено обов'язковість використання певного виду технічних засобів [18, с. 47]. Наприклад, п. 2 ч. 1 ст. 103; ч. 2, 3 ст. 104; п. 3, 4 ч. 2 ст. 105; ст. 107 КПК України, передбачають вимоги до оформлення протоколів та додатків до них, в тому числі якщо процесуальна дія проводилась із застосуванням технічних засобів. У спеціальних профільних законах, якими теж керуються слідчі, також передбачені певні положення, які стосуються техніко-криміналістичного забезпечення. Приміром, у ч. 1 ст. 40 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено, що поліція для виконання покладених на неї завдань та здійснення повноважень, визначених законом, може застосовувати такі технічні прилади, технічні засоби та спеціалізоване програмне забезпечення: 1) фото- і відеотехніку, у тому числі техніку, що працює в автоматичному режимі, технічні прилади та технічні засоби з виявлення та/або фіксації правопорушень; 2) технічні прилади та технічні засоби з виявлення радіаційних, хімічних, біологічних та ядерних загроз; 3) безпілотні

літальні апарати та спеціальні технічні засоби протидії їх застосуванню; 4) спеціальні технічні засоби перевірки на наявність стану алкогольного сп'яніння; 5) спеціалізоване програмне забезпечення для здійснення аналітичної обробки фото- і відеоінформації, у тому числі для встановлення осіб та номерних знаків транспортних засобів [19].

Центральне місце у всьому техніко-криміналістичному забезпеченні належить техніко-криміналістичним засобам, які ще називають засобами криміналістичної техніки, та техніко-криміналістичним методам (методи криміналістичної техніки).

Криміналістичні засоби і методи збирання доказів розраховані на те, щоб в подальшому перетворювати кількісні та якісні характеристики слідів в стан, доступний для сприйняття людиною. Наприклад, за допомогою ультрафіолетового освітлювача виявляються невидимі сліди біологічного походження (крові, сперми, сечі, слини тощо), а засоби вимірювання (термометр, манометр, лінійка, ваги тощо) дозволяють точно виявити та зафіксувати температуру, тиск, розмір, масу об'єктів та їх ознак [20, с. 13–14].

Техніко-криміналістичні засоби – це науково обумовлені, перевірені експериментально і на практиці, ефективні технічні засоби, що використовуються суб'єктами кримінальної процесуальної, експертної, оперативно-розшукової та адміністративної діяльності [17, с. 93].

Усі засоби криміналістичної техніки, які утворюють її прикладну частину, призначені для збирання (виявлення, фіксації, вилучення) доказів або для їх попереднього та експертного дослідження. Тому їх структуру традиційно формують не за метою застосування криміналістичних засобів (хоча й така класифікація існує), а за галузями технічних і природничих наук та знань, які в цьому процесі задіюються [21, с. 11]. Задля збирання доказів використовується широкий арсенал науково-технічних засобів, запозичених з різних природничих та технічних наук, а також спеціально розроблених наукою криміналістикою приладів і методів [17, с. 93]. Одразу зауважимо, що кримінальне процесуальне законодавство застосовує термін «технічний засіб», а у науці криміналістики широкого вжитку набув термін «науково-технічний засіб». Зважаючи на етимологію цих термінів, то термін «технічний засіб» є ширшим ніж останній, що можна висвітлити так: не кожен технічний засіб є науково-технічним засобом, проте кожен науково-технічний засіб є технічним засобом.

Як доречно зауважив Кравченко О.А., науково-технічними засобами є засоби, спеціально створені або пристосовані для вирішення завдань кримінального провадження, зробити які без наукових знань практично неможливо. Після чого доповнив, що за цих обставин науково-технічний засіб є однією з матеріальних форм втілення наукового знання, а отже, і вживання саме цього терміна є доречним [22, с. 227].

Ключові завдання, які вирішуються із застосуванням техніко-криміналістичних засобів, є наступні: 1) виявлення, фіксація, вилучення і дослідження різних слідів і об'єктів; 2) фіксація процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів; 3) обробка і використання інформації слідів під час розслідування кримінальних правопорушень; 4) ведення різних криміналістичних обліків; 5) накопичення інформації, яка міститься у слідах кримінальних правопорушень, та створення на їхній основі реєстраційно-інформаційних і інформаційно-пошукових систем для швидкого розкриття кримінальних правопорушень; 6) профілактика причин і умов вчинення кримінальних правопорушень; 7) наукова організація праці уповноважених осіб, експертів, спеціалістів; 8) попереднє та експертне дослідження різних об'єктів [21, с. 13].

Використання науково-технічних засобів: значно підвищує результативність сприйняття слідчими інформації про обставини вчинення кримінального правопорушення; забезпечує точну фіксацію об'єктів, фактів та обставин,

а також накопичення, обробку і видачу необхідної інформації, полегшує її вивчення; сприяє встановленню точних характеристик об'єктів пізнання [23, с. 89].

Науково-технічні засоби можуть застосовуватися окремо або в комплексах. Спеціальні комплекти науково-технічних засобів розроблені у вигляді слідчих валіз, портфелів, оперативних сумок тощо [18, с. 53]. Слідчою валізою називають комплект техніко-криміналістичних та інших засобів (приладів, інструментів, матеріалів) для роботи з доказами під час проведення огляду та інших слідчих (розшукових) дій [24, с. 6].

Сучасні науково-технічні засоби за своїм функціональним призначенням можуть бути процесуальними (засоби фотографування, відеозапису тощо), організаційними (персональна комп'ютерна техніка, яка допомагає слідчому складати проекти кримінально-процесуальних актів) та організаційно-процесуальними (автоматизована система документообігу суду, Єдиний реєстр досудових розслідувань) [23, с. 92].

Звернемо увагу також і на методи техніко-криміналістичного забезпечення. Їх визначають як «сукупність способів, засобів та прийомів, за допомогою яких відбувається розширення пізнавальних можливостей та здійснюється дослідження речових джерел на предмет виявлення інформації, яка має певне процесуальне або доказове значення, і широко використовуються в практичній діяльності слідчого, оперативного працівника та експерта» [25].

Ключовою ознакою криміналістичного методу виступає сам науково-технічний засіб, а також і об'єктивні закономірності науки і техніки, на базі яких сконструйовані різноманітні прилади і пристрої для здійснення різних видів практичної діяльності слідчих та експертів. Чимала частина криміналістичної техніки запозичена з різних

галузей науки і техніки і є загальною, та відповідно методи використання її в криміналістиці подібні до використання в материнських галузях [26, с. 23].

В криміналістиці є поширеною класифікація методів техніко-криміналістичного забезпечення за їх цільовим призначенням. Так, методи збирання криміналістичної інформації за допомогою науково-технічних засобів поділяють на: а) методи «польової» криміналістики (використовуються уповноваженими суб'єктами для виявлення, фіксації та попереднього дослідження матеріальних джерел інформації); б) методи «лабораторної» криміналістики, які використовуються експертами у процесі провадження судових експертиз та попередніх досліджень за завданням органу досудового розслідування, прокурора чи суду [6, с. 70–71].

Висновок. Таким чином, техніко-криміналістичне забезпечення збирання доказів є складним поняттям. Його зміст виявляється у двох значеннях: 1) сукупність засобів та знарядь, що призначенні для виявлення, витребування, отримання, збереження, закріплення слідової інформації про кримінальне правопорушення; 2) діяльність з розробки, впровадження і використання засобів, знарядь, прийомів та рекомендацій їх застосування, а також створення сприятливих умов під час виявлення, витребування, отримання, збереження та закріплення слідової інформації про кримінальне правопорушення.

Особливістю змісту техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів у кримінальному провадженні (на прикладі діяльності слідчого) є наявність таких основних елементів: 1) науково-технічні засоби; 2) техніко-криміналістичні методи; 3) уповноважений суб'єкт в особі слідчого. Об'єднуючим зв'язком цих трьох основних елементів виступає сам процес збирання доказів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гвоздюк В. В. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини: дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2021. 294 с. [сайт]. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/19896/5/dysert_hvozdiuk.pdf.
2. Арешонков В. В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів : дис. ... док. юрид. наук : спец. 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2021. 559 с.
3. Перлін С. І. Техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування підрозділами експертної служби МВС України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. ХНУВС. Харків, 2018. 237 с.
4. Теплицький Б. Б. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електровзв'язку : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2021. 268 с.
5. Павлишин Б. О. Техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування вбивств: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Академія адвокатури України. Київ, 2017. 247 с.
6. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
7. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.]; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 384 с.
8. Криміналістика (криміналістична техніка): курс лекцій / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, М. В. Салтевський, Г. С. Семаков. Київ: МАУП, 2001. 216 с.
9. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980). Словник української мови: в 11 т. Т. 10. 1979 : [сайт]. URL: <http://sum.in.ua/>.
10. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 952 с.
11. Капліна О. Збирання доказів сторонами кримінального провадження. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 2013 р.). ОДУВС, Одеса, 2013. С. 223–229.
12. Кікінчук В. В. Поняття техніко-криміналістичного забезпечення кримінального провадження. Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування. Харків, 2019. С. 79–81.
13. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.
14. Перлін С. Поняття і види техніко-криміналістичного забезпечення правозастосовної діяльності. *Підприємство, господарство і право*. № 1. 2020. С. 221–226 : [сайт]. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/41.pdf>.
15. Падей А. С. Поняття та значення техніко-криміналістичного забезпечення в діяльності з розслідування. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 2. 2015. С. 173–175.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1239>.
17. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.]; за заг. ред. В. В. Пяскового / 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Право, 2020. 752 с.
18. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.
19. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 № 580-VIII : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
20. Криміналістична техніка, тактика і методика : навчальний посібник / В. В. Копча, Н. В. Копча. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 286 с.

21. Пряхін Є.В. Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень : навч. посібник. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 164 с.
22. Кравченко О.А. Загальні умови застосування спеціальних знань та науковотехнічних засобів у кримінальному провадженні. Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 жовтня 2012 р.). Харків : ХНУВС, 2012. С. 227–229.
23. Баулін О.В., Ляш А.О. Використання науково-технічних засобів під час досудового розслідування. Криміналістичний вісник. № 1 (19), 2013. С. 88–93.
24. Заєц О.М. Спеціальні технічні засоби : лекція. ОДУВС. Одеса. 2018. 23 с. : [сайт]. URL: <https://oduvv.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lecia-3-4.pdf>.
25. Криміналістика : підручник. / В.В. Пяковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 544 с. : [сайт]. URL: https://pidru4niki.com/2015060965271/pravo/metodi_kriminalistichnoyi_tehniki.
26. Криміналістика у питаннях і відповідях : навч. посібник / [А.В. Іщенко, В.В. Пяковський, А.В. Самодін, Ю.М. Черноус та ін.]. Київ : ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури», 2016. 118 с.